

Т. В. Русінова, головна зберігачка,
Національний музей народної архітектури та побуту України

Л. С. Назаренко, завідувачка відділу
науково-фондової роботи,
Національний музей народної архітектури та побуту України

**ЗБЕРЕЖЕНО НАЩАДКАМ:
ВІДРЕСТАВРОВАНІ ГОЛОВНІ УБОРИ (ОЧІПКИ) УКРАЇНОК
ІЗ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ
ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ**

Анотація: Статтю присвячено доробку художника-реставратора Валентини Войнової, її авторським методам у підході до **відродження** пам'яток музейних колекцій (НМНАПУ).

Ключові слова: Валентина Войнова, реставрація, фондова колекція, очіпки.

Abstract: The article is dedicated to the work of the artist-restorer Valentina Voynova, her author's methods in the approach to the revival of the monuments of the museum collections of the NMNAPU.

Keywords: Valentyva Voynova, restoration, fund collection, ochpki.

Сфера музейної діяльності включає в себе культурно-освітні, науково-дослідні, експозиційні, фондові, реставраційні, пам'яткоохоронні, видавничі напрями. Безсумнівно, усі ці складові є важливими та необхідними для забезпечення повноцінного функціонування кожного музейного закладу. У пропонованій статті авторки мають за мету розкрити обсяги і значимість реставраційної діяльності Національного музею народної архітектури та побуту України. У цьому і полягає актуальність та новизна обраної теми.

Реставраційний відділ був створений з дня заснування Музею в 1969 році та продовжує функціонувати понині, забезпечуючи збереження музейних предметів, які

надійшли з пошукових експедицій до фондової збірки в незадовільному стані. Метою реставрації є відновлення пам'ятки до стану, наближеного до первинного. Реставрація передбачає дослідження пам'ятки до та в процесі реставраційних робіт, вивчення можливості застосування різних матеріалів, визначення результатів цих досліджень [1, с. 356–366].

Саме цими принципами в підході до музейних предметів під час реставраційних втручань послуговуються реставратори нашого музейного закладу. На початку існування Музею у цьому відділі працювало близько двадцяти реставраторів-фахівців різних спеціалізацій: живопис, кераміка, дерево-метал, тканина. Окрім цього, у штат реставраційного відділу входило шість кваліфікованих реставраторів з архітектури, кожен із них був закріплений за експозицією певного регіону й відповідав за стан збереження архітектурних експонатів.

У цій статті акцентуємо увагу на реставрації колекції очіпків у загальній збірці НМНАПУ, яка налічує 120 музейних предметів і є унікальною як за мистецькою, так і за кількісною складовими.

У нашому музейному закладі з 1983 року працює фаховий художник-реставратор III категорії творів з тканини Валентина Войнова. За роки своєї професійної діяльності фахівчиня реставрувала значну кількість музейних предметів, серед яких колекція головних уборів українок кінця XIX – початку XX ст., зокрема такого їх різновиду, як жіночі очіпки (72 од. зб.) [2]. Це становить понад 50 % від загальної колекції цієї групи музейних предметів. Потрібно зазначити, що до фондової колекції НМНАПУ від початку її створення надходили музейні предмети, які використовувалися в народному побуті та тривалий час були у вжитку, зношувалися й надходили до Музею в незадовільному стані збереження. Тому значна частина колекції жіночих головних уборів, зокрема очіпків, потребувала негайних реставраційних втручань для кращого їх збереження та використання при створенні експозицій чи виставок.

Прикладом відновлення музейних предметів з колекції жіночих головних уборів є відреставрований очіпок, що наочно демонструє процес реставрації з усіма його складовими. Підхід до реставраційного процесу музейним реставратором Валентиною Войною розпочинається з виробленої нею роками методики, що ґрунтується на основі багаторічного професійного досвіду в поєднанні з природним талантом. Відпрацьована методика фахівчині полягає в попередньому вивченні технічного стану музейного предмета, оцінці ступеня пошкоджень та втрат, обмірковуванні різних варіантів щодо етапів реставраційного процесу з підбором матеріалів, необхідних для проведення відновлення. Процес розмірковування над багатьма варіантами реставрації того чи іншого музейного предмета в результаті втілюється в один чіткий поетапний план досягнення поставленої мети. Доказом цього є значна кількість музейних предметів, які отримали свій первісний вигляд завдяки майстровитим рукам закоханого у свою справу реставратора.

Розглянемо методику реставраційних заходів щодо музейного предмета, який потребує реставраційного втручання. Першочергово реставратор вивчає дані наукового паспорта чи інвентарної картки (основні дані з історії пам'ятки, історична довідка, відомості про умови зберігання, попередні реставраційні втручання та дослідження, джерело надходження, походження відомостей про предмет). Далі проводиться візуальна оцінка стану музейного предмета (очіпок № О–5302). Констатуються: значні забруднення, зміна первинного кольору та технічного стану тканини (парча набула темного кольору, деформована, обвисання ниток, нитки місцями потерті, посічені, утрати металевих ниток і ниток прикріпу, на підкладці наявні плями невідомого походження, патьоки). Вдалося дійти висновку про те, що предмет має незадовільний стан збереження та потребує проведення радикальних реставраційних заходів. Для здійснення цих заходів розроблено поетапну послідовність реставраційних втручань, які зафіксовані в реставраційному паспорті, де зазначено такі процеси (іл. 1–10):

- здійснення фотофіксації очіпка;
- механічна очистка предмета від бруду та пилу;
- демонтаж предмета;
- здійснення фотофіксації;
- проведення пластифікації волокон тканини;
- просушування з виправленням деформацій;
- закріплення та поновлення місць втрат золочених ниток на тканині;
- закріплення та поновлення втрат візерунка;
- здійснення фотофіксації;
- монтаж предмета;
- здійснення фотофіксації.

*1. Очіпок. Сер. XIX ст.
28 x 18 см*

парча фабрична, плис, домоткане полотно

с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл.

2. Очіпок. Сер. XIX ст.
28 x 18 см

парча фабрична, плис, домоткане полотно

с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл.

*3. Очіпок. Сер. XIX ст.
28 x 18 см*

парча фабрична, плис, домоткане полотно

с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл.

*4. Очіпок. Сер. XIX ст.
28 x 18 см*

парча фабрична, плис, домоткане полотно

с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл.

*5. Очіпок. Сер. XIX ст.
28 x 18 см*

парча фабрична, плис, домоткане полотно

с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл.

6. Очіпок. Сер. XIX ст.
28 x 18 см

парча фабрична, плис, домоткане полотно

с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл.

7. Очіпок. Сер. XIX ст.
28 x 18 см

парча фабрична, плис, домоткане полотно

с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл.

8. Очіпок. Сер. XIX ст.
28 x 18 см

парча фабрична, плис, домоткане полотно

с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл.

9. Очіпок. Сер. XIX ст.
28 x 18 см

парча фабрична, плис, домоткане полотно

с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл.

У реставраційному паспорті подається детальний опис реставраційних заходів із вказівкою методу, технології матеріалів та інструментів, забезпечення супровідних ілюстративних матеріалів. Наприклад, механічна очистка очіпка від бруду та пилу виконувалася м'яким широким флейцом з вовни верблюда та пилососом з марлевою насадкою. Перевірку стійкості барвника перед очищенням здійснено методом гарячої проби, це дало підстави дійти висновку про те, що фарба стійка й дозволяє проводити подальшу очистку. Парчевий очіпок оздоблений шитвом із червоними квітами. Очищення парчі та видалення плям відбувалося методом накладання спеціального компресу (картопляний крохмаль + бензин у співвідношенні 4:1 %). Пластифікація волокна тканини здійснювалася з пульверизатора розчином ПЕГ-400 + спирт етиловий + вода дистильована у співвідношенні 1:2:7 % з подальшим просушуванням. Для очищення підкладки очіпка вжито розчин мильного коріння з гліцерином у кип'яченій воді, температура води 30 градусів у співвідношенні 3:1:6 %. Закріплення золочених ниток на парчі та поновлення місць втрат проводилося золоченою ниткою. Закріплення червоних квітів візерунка, поновлення місць втрат відтворено нитками «муліне» червоного кольору. Монтаж предмета зроблено бавовняними нитками (швами, що аналогічні авторським).

У підсумку потрібно зауважити, що колекція очіпків у НМНАПУ досить різноманітна за матеріалом, формою, технікою виготовлення, оздобленням тощо. Тому реставраційний підхід щодо кожного музейного предмета індивідуальний. Це стосується підбору матеріалів, барвників, ниток, наповнення, натуральних миючих засобів для очистки та видалення плям. Кропіткий підхід до процесу реставрації проявляється у якості виконання, у результаті чого музейний предмет отримує свій первісний оригінальний вигляд та продовжує існувати при створенні інтер'єрів у музейній експозиції та на виставках. Більшість очіпків відреставровано музейною реставраторкою Валентиною Войною, цей процес триватиме й надалі (іл. 11–20).

11. Очіпок. Поч. XX ст.

25 x 5 см

тканина, шовк, соломка, машинне та ручне пошиття

с. Попівка, Миргородський р-н, Полтавська обл.

12. Очіпок. Поч. XX ст.

55 x 28 см

муар, бавовна

с. Малі Будища, Зінківський р-н, Полтавська обл.

13. Очіпок. Поч. XX ст.

65 x 35 x 34 см

шовк, ситець, кравецтво

с. Хомутець, Миргородський р-н, Полтавська обл.

14. Очіпок. Кін. XIX – поч. XX ст.

22 x 19 x 3,5 см

шовк, шиття

м. Київ

15. Очіпок. Поч. XIX ст.

20 x 8 см

шовк, домоткане полотно

м. Бориспіль, Київська обл.

16. Очіпок. Поч. XX ст.

28 x 36 см

шовк, машинне пошиття

Чернігівська обл.

17. Очіпок. II поч. XIX – поч. XX ст.

25 x 9,5 см

крамна тканина, полотно, ручне пошиття

с. Липове, Глобинський р-н, Полтавська обл.

18. Очіпок. Поч. XX ст.

24 x 20 x 4 см

крамна тканина, ручне пошиття

м. Київ

19. Очіпок (пов'язка). I пол. XX ст.

57, 5 x 9,5 см

шовк, ситець, плис

с. Антонівка, Варвинський р-н, Чернігівська обл.

20. Очіпок. Кін. XIX ст.

30 x 18 см

парча, домоткане полотно, плис

м. Лохвиця, Полтавська обл.

Діапазон музейних предметів, яким дає, у прямому розумінні, друге життя пані Валентина, досить різноманітний: кожухи, свити, кептарі, корсетки, сорочки, плахти, горбатки, фартухи, хустки, церковна тканина та одяг священників, плащаниці тощо. Як кваліфікований фахівець, раціоналізатор, ентузіаст своєї справи, вона вивчає й використовує передові вітчизняні та світові технології в реставрації музейних предметів. За період багаторічної праці в реставраційному відділі НМНАПУ Валентина Войнова допомогла відродитися значній кількості різноманітних музейних предметів фондового зібрання. Відреставровані нею музейні предмети були представлені на багатьох музейних та позамузейних виставках і завжди викликали захоплення серед відвідувачів. До прикладу, можна згадати виставку «Церковні старожитності кінця XVIII – початку XX століть» із фондового зібрання в експозиції «Полісся» (НМНАПУ). Тільки для цієї виставки фахівчиною було реставровано 32 музейні предмети, що стали її окрасою. Загалом жодна музейна виставка чи створення інтер'єру хат в експозиціях Музею не відбуваються без участі музейних реставраторів.

Фото: Катерина Астаулова

Використані джерела та література

1. Бекетова І. Реставраційні проекти Національного музею українського народного декоративного мистецтва: їхнє значення в збереженні та популяризації колекції кераміки. *Музейні читання М. Біляшівського і Д. Щербаківського. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції 16–17 листопада 2017 р.* Вінниця, 2018. С. 356–366, 357.

2. Архів відділу фондів – акти видачі музейних предметів, реставраційні паспорти за 2008–2024 рр.

23.02.2024 р.